

10. Spotřební a investiční výdaje domácností

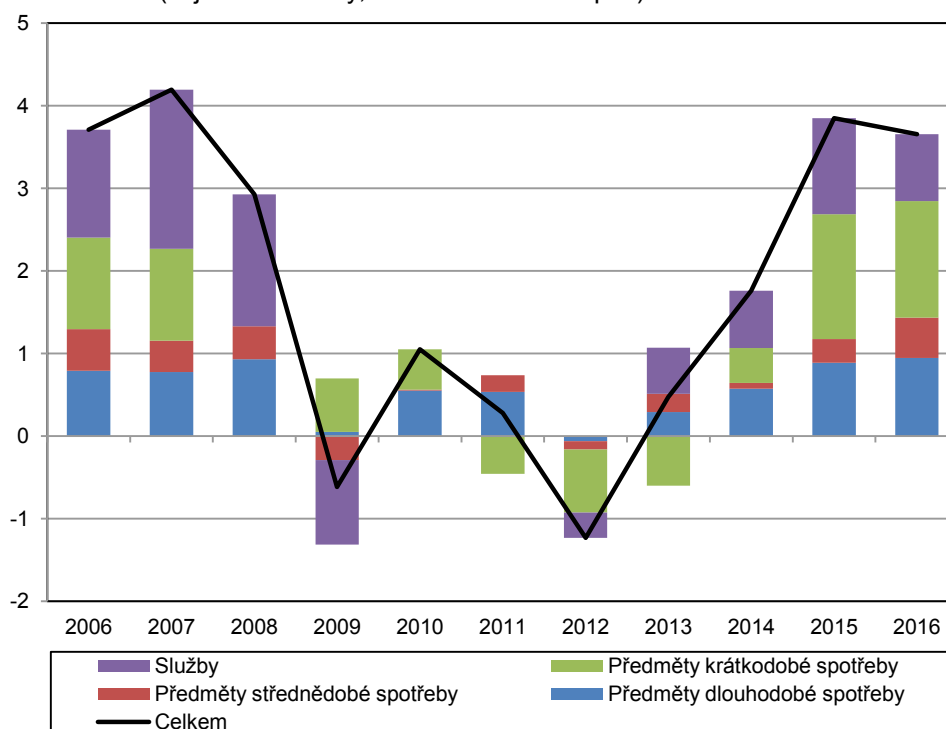
Výdaje na konečnou spotřebu domácností v roce 2016 rostly a silně podpořily růst HDP.

Struktura výdajů domácností podle trvanlivosti se v průběhu let přiblížila k úrovni západní Evropy, přesto zůstávají těžištěm výdajů předměty krátkodobé spotřeby.

Pozitivní vývoj příjmů domácností měl přímý vliv na dynamiku výdajů na konečnou spotřebu domácností. Ty v roce 2016 dosáhly 2 213,9 mld. korun¹ (v běžných cenách) a oproti předchozímu roku nominálně vzrostly o 4,2 % (reálně o 3,6 %)². Spotřeba domácností se díky tomu stala tahounem růstu hrubého domácího produktu v roce 2016. Tempo růstu výdajů domácností se oživilo už v roce 2014 a od té doby zrychluje. Nedosahuje sice úrovně let 2007 a 2008, kdy spotřeba domácností rostla nominálně více než 7% tempem, reálný růst se však srovnal. Spotřeba domácností stagnovala v pětiletém období 2009–2013, a byla tak jedním z faktorů ekonomického zpomalení v letech 2011–2013.

Struktura výdajů na spotřebu domácností podle trvanlivosti se po změnách souvisejících s transformací ekonomiky na přelomu tisíciletí v zásadě ustálila. Největší část výdajů domácností tradičně míří na předměty krátkodobé spotřeby³. V roce 2016 to bylo 41,5 %⁴. Uvedená úroveň je typická pro země střední a východní Evropy, které procházely transformačním procesem a do EU vstoupily po roce 2000. Naproti tomu u spotřebitelů v Německu byl tento podíl v loňském roce 27,0 %. Dynamika výdajů na tuto skupinu výrobků má poměrně mírný charakter – meziroční nárůst výdajů sice podléhá cykličnosti ekonomického vývoje, možnost zredukovat spotřebu tohoto zboží je však omezená. Reálný růst výdajů na předměty krátkodobé spotřeby v roce 2016 činil 3,4 % (podle objemového indexu) a oproti předchozímu roku mírně zpomalil, i tak ale překonal růstová tempa z období konjunktury let 2005–2007.

Graf 10.1 Příspěvky jednotlivých složek spotřeby domácností k růstu (objemové indexy, meziroční změna v p.b.)

Zdroj: ČSÚ

Reálné výdaje na trvanlivé statky v minulém roce zrychlily.

Výdaje na předměty dlouhodobé a střednědobé spotřeby⁵ obvykle výrazněji než netrvanlivé zboží podléhají ekonomickému cyklu, protože jejich spotřebu lze snáze odložit. V českém prostředí to platí spíše pro střednědobou kategorii. Výdaje na

¹ Všechny údaje v této kapitole vycházejí z konceptu národních účtů.

² Reálný růst vypočítán pomocí deflátoru výdajů na spotřebu domácností.

³ Jedná se o potraviny, nápoje, tabák, farmaceutické výrobky, pohonné hmoty, kosmetiku apod.

⁴ Údaje o spotřebě podle trvanlivosti i účelové strukturu výdajů jsou v národním pojetí

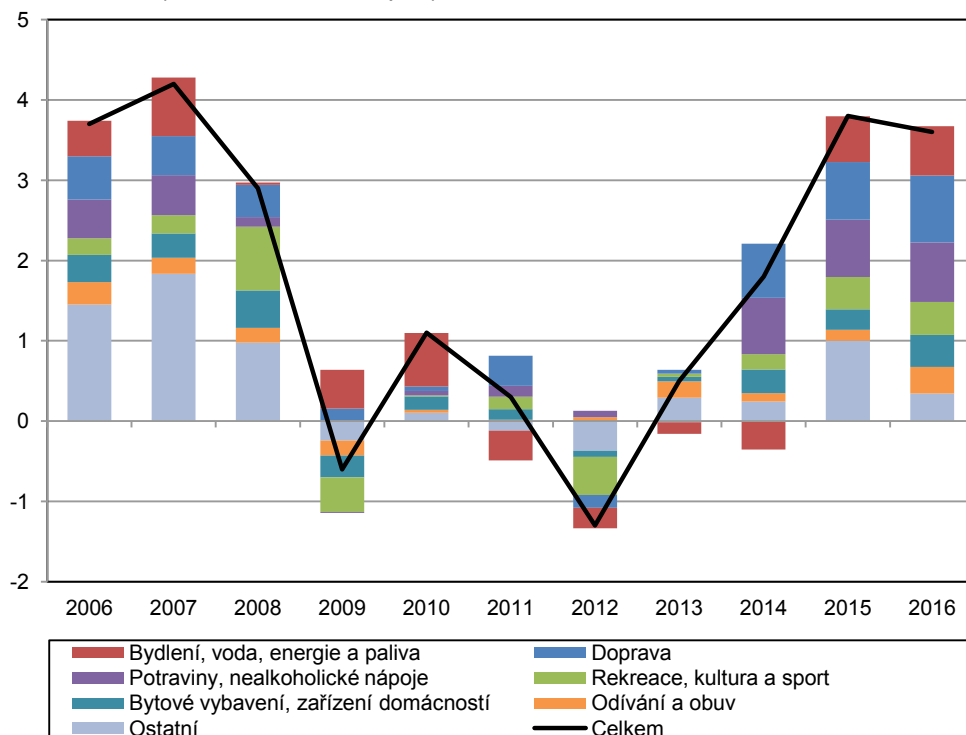
⁵ Obecně jsou trvanlivé statky ty, které lze používat opakovaně nebo kontinuálně po časové období jednoho roku a více. Do kategorie dlouhodobé spotřeby se řadí mimo jiné motorová vozidla, nábytek, ledničky, pračky, hudební vybavení, počítačové vybavení či šperky. Střednědobá spotřeba zahrnuje oblečení, obuv, potřeby v domácnosti, vybavení pro sport a knihy.

předměty střednědobé spotřeby se v roce 2016 zvýšily reálně o 7,3 % a oproti předchozímu roku jejich růst výrazně zrychlil. Domácnosti snížily jejich spotřebu hned na začátku recese – v roce 2009 se příslušný objem výdajů snížil o 4,3 %. Oživení přišlo v roce 2013 (+3,5 %). Výdaje na předměty dlouhodobé spotřeby v roce 2016 vzrostly o 10,4 %. Dynamika objemu výdajů na předměty dlouhodobé spotřeby rovněž reagovala na recesi (růst se zpomalil z 10,5 % v roce 2008 na 0,6 % v roce 2009). S výjimkou mírného poklesu v roce 2012 o 0,8 % (tehdy klesly výdaje u všech kategorií trvanlivosti) však zůstala kladná a relativně silná.

Službám přísluší v ČR menší podíl na spotřebě než v západních zemích. Hospodářské oživení jejich spotřebu v Česku podpořilo.

Vývoj výdajů na spotřebu služeb prošel v posledních 25 letech asi největší proměnou. Jejich podíl na celkové spotřebě v roce 2016 činil 42,7 % a od počátku 90. let se zvýšil o 13,5 p.b. Současné hladiny dosáhl mezi lety 2004 (42,6 %) a 2005 (43,2 %) a od té doby je relativně stálý. Česko se v tomto ohledu neliší od ostatních států EU tak výrazně jako v případě předmětů krátkodobé spotřeby. V Německu tvořily výdaje na služby 52,2 % z celkových výdajů na spotřebu, nejvyšší podíl měly služby na spotřebě ve Velké Británii (57,6 %). Růst výdajů na služby byl obnoven po sérii poklesů a stagnace v letech 2009–2012. Průměrné meziroční tempo růstu v těchto letech činilo -0,8 %. Meziroční reálné tempo růstu výdajů na spotřebu služeb od roku 2013 zrychlovalo až do roku 2015. V minulém roce růst zpomalil na 1,9 %. Jak ukazuje současné zrychlení dynamiky, výdaje na služby jsou spojeny s rostoucí kupní silou obyvatelstva. Podobnost se současným vývojem lze nalézt i v období 2005–2007, kdy průměrný meziroční růst spotřeby služeb v těchto letech dosahoval 3,4 %.

Graf 10.2 **Příspěvky jednotlivých složek spotřeby domácností k růstu** (meziroční změna v p.b.)

Zdroj: ČSÚ

V roce 2016 nejvíce rostly výdaje na odívání a obuv. Výrazně rostly výdaje na pořízení osobních dopravních prostředků.

Ve struktuře výdajů podle účelu tvoří největší podíl výdaje na bydlení, vodu, energii a paliva (26,8 % v roce 2016), následované potravinami a nápoji (16,5 %) a dopravou (9,8 %). Největšími změnami prošly první dvě jmenované položky. Podíl výdajů na bydlení rostl od počátku 90. let a svého vrcholu dosáhl v roce 2010 (28,9 %), od té doby mírně klesal. Výdaje na potraviny a nápoje měly opačný vývoj. Po dosažení minima v roce 2010 (14,5 %) jejich relativní význam pro domácnosti opět rostl. Z hlediska dynamiky se v roce 2016 nejsilněji prosazovaly výdaje na odívání a obuv (růst 8,8 %), těsně následované výdaji na dopravu (8,5 %). Navzdory klesajícím cenám pohonných hmot rostly výdaje na provoz dopravních prostředků (4,9 % v roce 2016). Rostoucí důvěru domácností v ekonomiku v roce 2016 i posílení kupní síly však nejlépe ilustruje 15,7% nárůst objemu výdajů na koupi osobních dopravních

prostředků navazující na 17,5% zvýšení v roce 2015.

Po delší stagnaci se oživil růst výdajů na rekreaci, kulturu a sport.

Objem váhově nejvýznamnějších výdajů na bydlení, vodu, energii a paliva vzrostl v minulém roce o 2,3 % a drobně zrychlil oproti roku 2015. Nejvyšší váhu v této položce výdajů má imputované nájemné, na něž výdaje vzrostly o 1,6 %, čímž se růst mírně zpomalil. Výdaje na elektřinu, teplo, plyn a paliva se poměrně výrazně snižovaly v letech 2011–2014, v posledních dvou letech však rostly (o 1,7 % v roce 2016). Tlak na zvyšování výdajů působila položka běžné údržby a oprav bytu, která vzrostla o 6,4 %. Výdaje na potraviny a nealkoholické nápoje byly v období 2008–2013 utlumeny, ale v posledních třech letech zrychlují a v minulém roce vzrostly o 4,5 %. Růst v roce 2016 byl založen výhradně na vyšších výdajích na potraviny, položka nápojů stagnovala. Další váhově významnou výdajovou položkou, jejíž růst se obnovil v průběhu konjunktury, byly výdaje na rekreaci, kulturu a sport. V posledních dvou letech rostly shodně o 4,7 %. V období 2009–2013 u nich došlo k celkovému reálnému propadu o 10,1 %. Srovnání nominálních úrovní výdajů ukazuje, že úroveň výdajů z roku 2008 byla překonána až v roce 2016.

Domácnosti obdržely a spotřebovaly celkem 512,5 mld. korun v podobě naturálních sociálních transferů. Přes dvě třetiny (71,0 %) z této částky tvořila netržní produkce vládních institucí a neziskových institucí sloužících domácnostem. Tento podíl dlouhodobě mírně klesá ve prospěch tržní produkce nakoupené vládními institucemi a neziskovými institucemi sloužícími domácnostem (v roce 2006 to bylo 73,8 %, v roce 2011 se podíl snížil na 72,2 %).

Domácnosti investují většinou do obydlí. Podíl výdajů na tuto položku v posledních letech rostl...

Výdaje domácností na tvorbu hrubého fixního kapitálu v roce 2016 dosáhly 214,1 mld. korun a meziročně nominálně vzrostly o 6,5 %. Poměrně silný růst investičních výdajů se vrátil v roce 2014, po tříleté sérii poklesů. Největší váhu v investičních výdajích domácností dlouhodobě mají výdaje na obydlí. V roce 2015⁶ tvořily 76,9 % tvorby hrubého fixního kapitálu a meziročně se tento podíl navýšil o 2 p.b. Růst investic do obydlí se výrazně zrychlil už v roce 2014, kdy se jejich objem zvýšil o 7,4 %. V roce 2015 činil nárůst 9,4 %. Výdaje na stroje a zařízení tvořily 19,2 % investičních výdajů domácností (podnikajících fyzických osob), což je nejnižší podíl od roku 2010. Jejich objem se meziročně nominálně snížil o 3,1 % a hlavní úlohu na tom měly hlavně dopravní prostředky a zařízení. Investice na ně se nominálně propadly o 7,4 %.

... a rostoucí zájem o bydlení potvrzuje i struktura zadlužení. Dluh domácností na bydlení za rok 2016 vzrostl o 81,6 mld. korun.

Výdaje na bydlení jsou nejvýznamnějším zdrojem zadlužení domácností. Objem zadlužení na bydlení dosáhl ke konci roku 2016 hodnoty 1 059,6 mld. korun⁷ a meziročně vzrostl o 81,6 mld. Nárůst dluhu na tento účel zrychlil v posledních dvou letech a jeho dynamika má shodné rysy s vývojem investic do obydlí. Na stavu dluhu se podepsala kombinace pozitivních očekávání domácností s výjimečně příznivými úvěrovými podmínkami. Úrokové sazby na hypotečních úvěrech totiž od roku 2014 klesaly a průměrná sazba u všech typů fixace v druhé polovině roku 2016 klesla pod 2,5 %. Obecně nízká úroveň úrokových sazeb mimo jiné vedla k poměrně netypické situaci, kdy byl na nově poskytnutých hypotečních úvěrech s fixací mezi 5 a 10 lety nižší úrok než na fixaci od 1 roku do 5 let, která je obvykle nejvýhodnějším typem úvěru.

Zvýšení objemu poskytnutých úvěrů na spotřebu kromě rostoucích příjmů domácností podpořily i klesající úrokové sazby.

O oživení spotřeby domácností svědčí objem zadlužení na spotřebu, který se po letech stagnace zvýšil o 13,0 mld. korun (nárůst o 5 %). Domácnosti opět těžily z výhodných úvěrových podmínek, které vyplývaly z celkové situace na finančních trzích a z klesajících mezibankovních sazeb. Zatímco celková úroveň průměrných úrokových sazeb na úvěrech poskytnutých domácnostem od recese v roce 2009 klesala, sazby na úvěrech na spotřebu zůstávaly na úrovni mezi 14,0 a 15,0 % až do roku 2013. Jejich pokles z maxima 15,1 % v únoru 2013 byl pak poměrně rychlý. Na konci roku 2016 činila průměrná sazba na úvěrech na spotřebu 10,08 %.

⁶ Nejnovější dostupná data jsou z roku 2015.

⁷ Databáze ARAD České národní banky – Měnová a finanční statistika – hlavní ukazatele – celkové zadlužení domácností.